

I s o k y r ö .

Kaivauksissa, jotka suoritettiin 13-26/9 53 vanhan kirkon kuoriosassa ja sakariston itäpuoleisen lattian alla toivat esiin seuraavia yksityiskohtia:

Vanhan keskiajalta peräisin olevan alttarin pohja tavattiin ja oli se kokoonpantu harmaista luonnonkivistä ilman sideainetta ja niin ettei sen ja kirkon itäseinämän välissä tavattu laastia, mutta alttari ei kuitenkaan ollut liitteessäkään itäseinään. Altтарin eteläinen seinämä oli korkeampi ja ulottui likipitään nykyiseen lattiatasoon kun sensijaan pohjoinen puoli oli hajoitettu, mutta NW-kulma kuitenkin voitiin todeta. Altтарin keskelle itäseinän viereen oli koottu luita tyhjennetyistä haudoista ja aivan altтарin pohjoisseinämän vierestä tavattiin jäännökset hautauksesta, josta saatiin talteen nahkaiset koho-ompeluin kädenselästä ja peukalon juuresta koristetut pitkäsormiset ja pitkäranteiset hansikkaat sekä samasta hautauksesta kuviollista kangasta sekä pukuun kuuluva olkapää vuoreineen ommeltuna ja lyhyythihaisena 1600-luvulta. Myös altтарin SW-kulmasta löytyi kappale pukuun kuulunutta 1600-luvun kuviollista silkkiä, väriltään keltaista ja kuvioitten värinä mm. vaaleata viheriää. Nämä löydöt ovat n. 0,60 m syvyydestä ja tavattiin siis niihin kuuluvia katkelmia luistakin. Tästä altтарin SW-kulmasta löytyi myös Albrekt Meklenburgilaisen brakteaatti läheltä pohjasavea, samoin altтарin pohjoispuolelta, mutta pohjoisempaa kuin e.m. hansikas- ja kangaslöytö, karttaan merkityn kivilatomuksenkin pohjoispuolelta läheltä kirkon itäseinää.

Altтарista etelään tavattiin jäännöksiä tiililattiasta, joka oli murattu sannan päälle tavallisista keskiaikaisista tiilistä ja osittain uudemmistakin, mutta ei ollut keskiaikaiseen tasoon kuuluva vaan n. 20 sm nykyistä multapintaa alempana, kuitenkin 1770-luvulla tehtyjen lattiaa kannattavien parrujen aluskivien alapuolella ja oli välissä vielä multakerroskin. Näitten parrunaluskivien kohdalla olikin k.o. lattia mennyt notkolle ja varsinkin kirkkoon päin

itäseinästä mentäessä murentunut tiilimurskaksi, josta selvä kerrostuma voidaan todeta siis koko kuorin eteläpuoleisessa osassa, lukuunottamatta aivan lähintä kirkon eteläseinää. Lattia oli katkelmallinen ja samaan tasoon oli sijoitettu myös laakaa harmaakiveä. Mitään muurauskerroksia ei voitu todeta. Tiilimitat: 28 x 14 x 8 ja 29 x 14 x 8,5.

Kuorissa oli kaksi säilynyttä pienistä harmaakivistä koottua hautaa, joista pohjoinen oli pohjustettu myös pienillä harmaakivillä ja vuorattu vaakasuoraan asetetuilla tuohilla. Tästä haudasta tavattiin 1600-luvun kuparirahaa ja kangaskappaleita, brokadia, mutta oli tämäkin hauta täytetty ja kosketeltu.

Tähän hautaan oli joutunut irtotiiliä, joiden mittoja seuraavasti:

25 x 11,5 x 8,5	? x 11,5 x 7	22 x 10 x 8,5
26 x 14 x 6,5	? x 11,5 x 7	25 x 12 x 6,5
? x 13 x 9	? x 12,5 x 7	20 x 10 x 7
22,5 x 11 x 8,5	? x 14,5 x 8,5	21 x 10 x 5
24,5 x 11,5 x 8	23 x 14,5 x 6	23 x ? x 7
? x 13,5 x 8	21 x 10 x 5	
? x 13 x 6	25 x 11,5 x 6	
22,5 x 11,5 x 7,5	? x 11,5 x 6	
	23 x 11,5 x 7	

Kuorissa alttarin edessä itäpuolella on suurempi samoin pienistä harmaakivistä koottu hautareunus, jonka pohjalla on kalkkikerros. Tätä hautaa ei tyhjennetty aivan pohjaan ja siihen sijoitettiin kuorista löytyneet irtoluut multakerroksella peittäen. Irtotiiliä oli tässäkin:

27 x 14 x 7
24 x 13 x 9
25 x 11 x 8

Kuorin keskellä olevan ison haudan eteläpuolella oli multahautauksia aina n. 80 sm syvyyteen. Täältä löytyi useita erimallisia Meklenburgilaisia brakteaatteja (kasvot sivukiehkuroin, kasvot ilman sellaista, kruunattu S kirjain samoin kruunattu A kirjain). Näistä kaksi erilaista kasvotyyppistä oli aivan samassa savensekaisessa kimpaleessa. Kaikki brakteaatit olivat aivan pohjasavipinnassa ja siis

alimmissa hautauksissa. Lisäksi tavattiin joitakin 1600- ja 1700 lukujen kuparirahoja sekä pari C XI pientä hopearahaa.

Näistäkin haudoista tavattiin irtotiiliä:

22,5 x 11,5 x 6 23 x 13 x 7,5

? x 17 x 10 23 x 11,5 x 7

? x 14 x 9

23 x 11 x 6,5

? x 13,5 x 6,5

25 x 14 x 7

Kuoriosan edestä tavattiin kaivettaessa vain muutama pohjasaveen ulottuva kivi, joista ainakin yksi lähellä papinovea siitä länteen on maakivi. Ne eivät muodosta mitään yhtenäistä rakennuksen perusmuuria. Lisäksi löytyi muita harmaakiviä, jotka oli tuotu tukemaan alusparruja, irtokiviä. Pohjoisseinämän luona oli runsaasti kalkkilaastia, joka voitiin kappaleisiin jääneitten värijälkien perusteella todeta kuuluvaksi 1560-maalausalustaan.

Kuoriosan edestä tavattiin yksi brakteaatti myös pohjasaven luota. Täällä oli multakerros vain n. 40-50 sm vahva ja voitiin kaivauksessakin poistaa jo toisen kaivauskierroksen aikana. Vain joku harva kupariraha löytyi täältä.

Sakariston kohdalla kirkon pohjoisseinämällä alhaalla oli kaksi latteata kiveä, jotka hieman ulkonivat seinämuurista, mutta olivat kuitenkin perusmuurin päällä. Tarkoituksena niillä on ollut tukea tällä kohtaa muuten heikoksi jäävää kirkon seinää, johon sakariston tiilinen eteläseinämä uppoaa aina n. metrin syvyisenä, joten verhomuurauksen pak-suudeksi jää n. 50 sm harmaakivenä.

Edelleen löytyi tästä osasta kaivausta kappaleita kalkkikivihautapaasista, joissa tavattiin merkinnät:

L I T . 2.

G I S

I L M A N

H C

C H R I S

Tällaisia hautakiven kappaleita on jo aikaisemminkin löytynyt ja ovat ne säilytettävänä sakariston kulmakaapissa.

V Sakariston alta löytyi sen itäseinältä ikkunan alla

tiilestä muuratun keskiajalta peräisin olevan alttarin pohja, jonka leveys oli 1,15 m ja syvyys n. 1 m. Siitä oli jäljellä vain kaksi tiilikerrosta ja sen edessä oli suuri maakivi, jonka korkein kohta oli samassa tasossa kuin itäseinän pohjamuurin päältä sakaristoon työntyvä lattakivi alttarin pohjoispuolella. Tämän ison kiven pohjoispuolella oli tasaisena kerroksena ja sen korkeinta kohtaa matalampana pienehköjä harmaakiviä. Alttarin eteläpuolelta on aukaistu oviaukko sakariston ulkopuolella olevaan nyttemmin luhistuneeseen viinikellariin, aukon leveys 60 sm ja syvyys n. 1 m.

Tiilimitat alttarissa: 20 x 7 x 8
22 x 5 x 13
19 x 6 x 10

Sakariston ullakko: Pohjoispääty on eheä alkuperäinen, sauma sileä hieman ylhäältä alaspäin vedetty, mutta laasti vaikuttaa huomattavasti hienommalta täällä kuin vastaavasti ulkopuolisessa seinämuurauksessa, jossa ilmeisesti kosteus on liuottanut päällimmäisen kerroksen ja laastin kiviaines on täten jäänyt näkyviin selvästi.

Sakariston ullakon eteläseinän päällä on tasakerrasta lähtien siitä n. 20 sm ullakolle päin ulkoneva harmaakivimuuraus, joka ulottuu aina kirkon tasakertaan ja jossa ylempänäkin on keskiajalta peräisin olevia tiiliä, mutta ilman järjestystä.

Tiilimitat: 26, 27, 28, 29 x 14, 15, 16 x 8, 8,5, 9.

Sakariston tasakerta menee kirkkomuurin sisälle samoin kattotuolia kannattava jalkaparru, ainakin kattotuolivälin n. 80 sm.

Sakariston sisäkulmissa alhaalla on syvennykset, jotka ovat jääneet täyttämättä sakariston seiniä kiertävää tiili-verhomuurausta tehdessä siinä mielessä, että ne ruoteitten lähtökohtina olisivat valmiina aukaistuina, jolloin verhomuurauksesta voitaisiin helposti poistaa tarpeeton holvin- aluiksi ne muuttaen. Nyttemmin tämä verhomuuraus kantaa välikatkon palkistoa itä- ja länsisivuilta eteläseinän päällä, ulkonevan harmaakivimuurauksen alapuolella ja sitä kantamassa on todennäköisesti ollut parru, joka myöhemmin on mä-

däntynyt ja poistettu.

Vielä voitaisiin mainita, että sakariston ullakolle on auennut ulkopäädyssä näkyvä pyöröikkuna, mutta on se myöhemmin umpeenmuurattu.

Sakariston ulkopuolisessa seinässä käytetyt tiilet ovat:

29 x 13,5 x 9

27 x 13,5 x 9,5

28 x 13 x 8,5

Näitten välinen sauma on 2,5 sm sekä vaakasuoraan että myös pystysuoraan. Laasti, kuten mainittu karkeata, mutta esim. O-seinän yläosassa valkoisen vaakasuoran kuvion rappauksen alla samaa sileätä kuin ullakollakin.

Sakariston pohjoisseinässä on ohennuksin varustettu hirsi, joka sekä itä- että länsipäästään on ankkuroitu raudalla vastaavaan ulkoseinään. Samantapaiset hirret ovat myös itäseinässä, jossa jarrutiilet yläreunassa ja länsiseinän hirressä alareunassa sekä ankkurirauta vastaavasti. Hirsi ei siis näissä seinissä jatku koko seinän mittaa vaan jää puolitiehen. Sakariston tasakerran korkeudella on myös ankkuriraudat estämässä rakennuksen levenemistä.

Koristeena päädyssä risti, joka sekä ylä- että alapäästään päättyy poikkiviivaan. Ristin yläpuolella on kaksiprofiilinen pyöröikkuna, sekä ristin alla hammastuslista, ja vielä terävähuippuinen syvennys ja vaakasuorat syvennykset sen molemmin puolin. Koristeena länsiseinässä on hirren päällä poikkitiilifriisi samoinkuin tasakerrassa, myös itäpuolella on samantapaista koristelua tasakerrassa.

Sakariston perusmuurina on harmaakivimuuraus. Siellä täällä on lasittuneita tiiliä, kuitenkin niin, että ne eivät muodosta kuvioita vaan ovat poltettaessa sattumalta lasittuneita, kuten näkee mm. joistakin juoksu tiilistä, joitten toinen pää on tavallinen toinen lasittunut.

Papinovi on pyörökaarinen samoinkuin sen sisäprofiili. Tiilimittoja: pielitiilet 28 x 13 x 8,5, 9 sekä 29 x 14 x 9. Lattia on harmaakivestä ja nykyisen puulattian alla n. kolmen tiilikerroksen syvyydessä.

Asehuoneen ulko-oven alkuperäinen pieli 2,35 m ase-

huoneen länsiseinästä. Tämän pielen itäpuoli on uudelleen muurattu käyttäen keskiajan tiiliä, mutta saumausta on vain ohut, huonosti siistitty kerros. Asehuoneen oviaukko on siis purettu osaksi ja kaventaen muurattu länsipuoli umpeen. Länsipielen alkuperäinen saumaus on sileä ja paksuus 2 sm sekä pystyyn että vaakasuoraan.

Tiilimitta tässä pielessä: 27 x 13,5, 14 x 8,5.

-"- uudelleenmuuratusta pielessä 28,5 x 13,5 x 8,5
Asehuoneen sisäovessa on käytetty myös samoja tiiliä: pak-
suus 8,5.

Asehuoneen oviaukot pyörökaarisia samoin sisäoven sisä-
profiili.

Länsiovi on sisäosaltaan suippokaarinen, mutta profiili kirkon sisällä pyörökaari, kun taas ulkopuolella profiilit suippoja. Saumaus makkarasauma. Tiilimitat: 29 x 14 x 9 sekä 28 x 13,5 x 8,5.

Ullakolle vievä oviaukko kirkon pohjoisseinällä länsipäässä kirkkoa on pyörökaarinen. Ullakon pohjoisseinää nousevassa portaassa tiilet: 30 x 15 x 9 sekä 29 x 14 x 9,5. Asehuoneen ullakolla tavattiin kokonaisena säilynyt vanhempi kattotuolirakennelma, jonka harjahirsi lepäsi kirkon tasakerran päällä, kun taas uusi kattoharja oli tasakerrasta 3,35 m ja vanhasta harjasta 3,05 m ja sisäänpäin runkokuoneen päälle tasakerran ulkoreunasta 1,10 m. Vanhan kattotuolin harja päättyi tasakerran ulkoreunaan ja oli siten asehuoneen vanha katto runkokuoneen räystäään korkuinen. Vanhan harjan korkeus asehuoneen tasakerrasta 4,15 m ja kattotuolin pituus 6,00 m sekä kattotuolin jalka 1,80.

Asehuoneen ullakon kohdalla runkokuoneen puolella on säilynyt sekä etelä- että pohjoispuolella kummallakin neljä ylöspäin suuntautuvaa puuta, jotka ovat kuuluneet 1707 purettuun kattoratsastajaan.

Edelläolevoin saatuihin tuloksiin nojaten saanen esittää käsityksenäni kirkon rakennusvaiheista seuraavaa:

Runkokuonetta aikeisempi on sakaristo, joka on aiottu aluksi rakentaa tavalliseen tapaan harmaakivestä, mutta jo rakentamisen alkuvaiheissa on jonkun ulkopuolisen

vaikutuksen johdosta päädytty käyttämään tiiltä, joka on paikkakunnalla poltettu. Tiilimestareiksi on onnistuttu saamaan taitavia muurareita (vrt. samoihin aikoihin muualla maassa suoritettuihin tiilimuurauksiin), joka lienee ratkaisevasti vaikuttanut aineenvalintaan. Tällöin on sakaristo suunniteltu myöhemmin holvattavaksi, jota varten sen sisäkulmiin on jätetty tarpeelliset syvennykset ruoteitten alkuja varten. Holvinalkuja ei vielä kaarrettu vaan jätettiin niitä varten tarkoitettu tiiliverhous tasaiseksi ja tasakerran tasoon sekä kannattamaan palkistoparruja. Ulkoseinään on upotettu sideparruja, mutta siten, että sekä länsi- että itäseinän sideparruja eteläpuolelta ei ole koko seinänmitalta katsottu tarpeelliseksi tai ei ole enää jonkun esteen takia voitu viedä aina eteläseinän kulmiin saakka, vaan kiinnitetty ne sakariston ulkokulmiin rauta-ankkureilla ja lovettu seinillä sekä muurattu loviin jarrutiilet. Tämän todetun esteen olemassaolo sekä se, että sakariston SO-kulma työntyy nykyisen kirkkorungon sisään vinosti herättää ajatuksen mahdollisesta sakariston eteläpuolella aikaisemmin olleesta puurakennuksesta. Tätä tukee lisäksi kaksi sakariston kohdalta runkokuoneeseen perusmuurauksen kohdalla työntyvää laattakiveä, jotka on jouduttu paikalle asettamaan harmaakivisen verhomuurauksen vahventamisen auttamiseksi.

Sakaristo on tässä vaiheessa pohjoisseinineen tullut valmiiksi, mutta eteläinen pääty on jäänyt tasakertaan ja ollut siten avoin sen edessä olevan puukirkon ullakolle, jolloin sakariston eteläpuolelle näin voitaisiin rekonstruoida sakariston korkuinen puukirkko, joka näinollen olisi ollut varsin kapea O-W-suunnassa ja jonka alttarin olisi täytynyt olla lähempänä pohjoisseinää kuin löydetty keskiajalta peräisin oleva kivialttari nykyisen alttarin alla. Mitään vahvistusta näille oletuksille ei kuitenkaan löytynyt, mutta joka tapauksessa brakteaattilöydöistä päätellen on tämän oletetun pikkukirkon täytynyt olla paikalla ennen Albrekt Meklenburgilaisa aikaa ja tällöin tullaan lähelle 1300-luvun alkua. Ajoitus koskee silloin siis tätä oletettua puukirkkoa. Sakaristo

on siis tällaiseen rakennukseen ollut myöhäisempi, mutta sen pohjoispäädyn ristin yläpään poikkiviiva osoittaa senkin olevan jo varhaista rakennetta samoinkuin saumauksen paksuus ja käytetty tiilenkoko joten ei ole vaikeata osoittaa sakaristo jo n. 1300-luvun puolivälissä rakennetuksi, mutta sängen lähellä sen muuraustapaa ja tiilikokoa sekä sidehirsirakennetta (ullakon portaissa tasakerassa tiilimuurauksen ja harmaakivimuurauksen rajassa) on siis rungon pohjoisseinä sakaristosta länteen.

Siten ei kovin suuria aikaeroja ole olemassa itse rungon ja sakariston rakentamisajajäissa, vaan on ilmeisesti työtä jatkettu jonkun vuosikymmenen kuluttua, mutta että aikaeroa on osoittaa se, että sakariston eteläseinän päälle on katsottu voitavan kuormittaa raskas harmaakiviseinä millään tavoin vahvistamatta hentoa tiilirakennetta, ellei nyt sakariston ullakolla harmaakivimuurauksen alapuolelle asetettua nyttemmin hävinnyttä parrua voida selläiseksi yritykseksi katsoa. Tämä muuraus osoittaa, että tiilikivirakenteen kestämissä ei tällöin enää täysin tunnettu, vaan on siis uskallettu näin tehdä. Mutta, että runkorakennus kuitenkin menee 1300-luvun puolelle sen osoittaa papin oven ja asehuoneen sisäoven sisempi profiili, joka myöhäisemmissä rakennuksissa on segmentti, mutta täällä hieman löysä pyörökaari.

Asehuone, joka on vain osittain liitteessä runkoon itäseinän alaosallaan on runkoa nuorempi vain rakennuksena, mutta ajaltaan on käytännöllisesti katsoen samaa rakennusaikaa.

Länsiporttaali on nuorin suippokaariosaltaan, mutta on seinärunko tässäkin samaa rakennuskautta. Mahdollisesti on länsiporttaali ollut myös pyörökaarinen, mutta kohdakoin uusittu suippokaariseksi profiileineen ja tällöin on käytetty muurauksessa kaikkialla muualla vierasta makkarsaumaa.

Asehuoneen korotus on 1760-luvun korjausta samoin sen porttaalin uusinta.

Kirkkoa ei ole milloinkaan tiiliholvattu. Minkäänlaisia merkkejä holvienaluista sen paremmin kuin konsooleista

ei voi tavata eikä myöskään kaivaukset antaneet minkäänlaista tukea tälle olettamukselle sen paremmin kuin oletetulle 1500-luvun kuoriosan jatkamiselle, josta siitäkään ei voitu mitään saumoja seinissä tai perusmuuria lattian alla löytää.

Loppuyhteenvedona saataneen siis tulokseksi:

Pieni, kapea ja sakariston sisäkorkuinen puukirkko tai kappeli.

Tiilisakaristo

1300-luku alkupuoli.

Runkohuone

1300-luvun puoliväli.

1300-luvun viimeinen neljännes.

Asehuone

1300-luvun loppu

Länsiporttaali

1400-luvun alku.

Isokyrössä 13-16/9 1953.

Reino J. Palmroth